

Крючко Л.С.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та банківської справи,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

РОЗВИТОК КООПЕРАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ СКЛАДНИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Крючко Л.С. Розвиток кооперації та інтеграції як інноваційний складник забезпечення ефективності аграрного сектору економіки. Стаття присвячена актуальним питанням розвитку кооперації та інтеграції в аграрному секторі економіки. Досліджено погляди науковців щодо сутності поняття «кооперація». Розглянуто думки вчених стосовно пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектору економіки. Визначено різноманітність інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки, а також важливість кооперації та інтеграції як інноваційного інструменту забезпечення ефективності аграрного сектору економіки України.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, кооперація, інтеграція, товаровиробники, корпоратизація, кластеризація.

Крючко Л.С. Развитие кооперации и интеграции как инновационная составляющая обеспечения эффективности аграрного сектора экономики. Статья посвящена актуальным вопросам развития кооперации и интеграции в аграрном секторе экономики. Исследованы взгляды ученых относительно сущности понятия «кооперация». Рассмотрены мнения ученых относительно приоритетных направлений развития аграрного сектора экономики. Определено разнообразие интеграционных процессов в аграрном секторе экономики, а также важность кооперации и интеграции как инновационного инструмента обеспечения эффективности аграрного сектора экономики Украины.

Ключевые слова: аграрный сектор, кооперація, інтеграція, товаропроизводители, корпоратизація, кластеризація.

Krjuchko L.S. Cooperation and integration development as an innovation component providing efficiency of agricultural sector of economy. The article is devoted to the urgent issues of development of cooperation and integration in the agrarian sector of the economy. The views of scientists concerning the essence of the concept of “cooperation” are researched. The opinions of scientists concerning the priority directions of the agrarian sector development of the economy are considered. The variety of integration processes in the agrarian sector of the economy is determined. The article outlines the importance of cooperation and integration as an innovative tool for ensuring the efficiency of the agrarian sector of Ukraine's economy.

Key words: agrarian sector of economy, cooperation, integration, commodity producers, corporatization, clusterization.

Постановка проблеми. У кризових умовах функціонування аграрного сектору економіки України кооперація та інтеграція є дієвим інструментом стабілізації. Забезпечення сталого розвитку національної економіки має базуватися на підвищенні ролі кооперативів як чинника економічної динаміки. За результатами останніх років аграрний сектор України поряд з енергетичним комплексом є провідним. Для подальшого утримання досягнутих позицій модель розвитку аграрного сектору економіки повинна бути зосереджена на розвитку кооперації та інтеграції, все це дає змогу цілісно відновлювати аграрний сектор економіки України. У розвинутих країнах світу однією з ключових форм організації інноваційного розвитку аграрного сектору економіки є кооперація та інтеграція, яка виступає інноваційним інструментом регіонального розвитку і збільшення ефективності використання ресурсного потенціалу суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки. Отже, враховуючи вищенаведене, формування та розвиток інноваційних суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки на умовах кооперації та інтеграції є необхідною

умовою та рушійною силою соціально-економічного розвитку аграрного сектору України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку аграрного сектору економіки та кооперативних та інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки присвятили свої праці такі вчені-економісти, як В.М. Геєць, М.М. Пітюлич, Т.Н. Гончарук, І.Г. Сурай, М.С. Бех, І.М. Паска, М.Г. Павличенко, М.Й. Малік, Е.О. Сіра, Ю.І. Базасв, П. Хаффер.

Формулювання цілей статті. Розвиток кооперації та інтеграції як інноваційний складник забезпечення ефективності аграрного сектору економіки України, а також дослідження проблем та перспектив цього питання зумовили вибір теми дослідження та є його головною метою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розбудова та вдосконалення аграрного сектору економіки є стратегічним видом економічної діяльності держави. В умовах сьогодення стан розвитку аграрного сектору економіки України вирізняється застарілим матеріально-технічним забезпеченням, низьким рівнем експорту; забезпечення виробництва сільськогос-

подарської продукції у більшості регіонів реалізується господарствами населення, основна мета яких – задоволення власних потреб.

Досліджуючи сутність поняття «аграрний сектор економіки», зауважимо, що існує багато поглядів і підходів щодо його визначення. Розглянемо деякі з них.

В. Геєць наголошує на тому, що на початку XXI ст. розпочався другий етап економічних трансформацій в аграрному секторі економіки України, внаслідок якого сформувалася «дуальна структура сільського господарства, у якій виділяються два типи виробників сільськогосподарської продукції – корпоративний (сільськогосподарські підприємства) та індивідуальний, представлений двома типами одноосібних господарств – фермерськими господарствами та господарствами населення. Корпоративні господарства виробляють найбільш комерційно привабливі та експорторієнтовані види продукції, а індивідуальні, зокрема господарства населення, зорієнтовані на продовольче самозабезпечення та наповнення внутрішнього продовольчого ринку» [1, с. 5].

М. Пітюлич на противагу вищенаведеному твердженню зазначає, що господарства населення «не можуть вважатися стратегічним напрямом для створення цивілізованого сільського господарства ринкового типу внаслідок малих розмірів земельних угідь, незначних виробничих потужностей, ручної праці, переважної частки працівників пенсійного віку, низького рівня залучення інноваційних розробок. Тому господарства населення значною мірою можна вважати перехідною формою господарювання, яка поступово повинна трансформуватися в ефективні виробничі структури...» [2, с. 40].

Н.Т. Гончарук характеризує аграрний сектор економіки як сукупність взаємопов'язаних галузей сільського господарства і функціонально пов'язаних обслуговуючих формувань, які задовольняють потребу в продуктах харчування і сировині для переробної промисловості. До системи аграрного сектору економіки, крім сільськогосподарських підприємств, вона включає також заклади аграрної освіти, наукові, науково-дослідні установи та центральні і місцеві органи управління аграрним сектором економіки [3, с. 21–22].

І.Г. Сурай акцентує увагу на тому, що в широкому розумінні аграрний сектор економіки охоплює всі підприємства України незалежно від форми власності й організаційно-правової форми, що виробляють сільськогосподарську продукцію і продукти її первинної переробки, та пов'язані з ними обслуговуючі підприємства, а також організації (установи), що здійснюють розроблення та реалізацію державної аграрної політики. У вузькому розумінні його розглядають тільки як сектор економіки, що охоплює всі підприємства, що виробляють сільськогосподарську продукцію, здійснюють її первинну переробку та обслуговують зазначені процеси. Вона спеціально наголошує на необхідності розмежування понять «агропромисловий комплекс» і «аграрний сектор економіки» [4].

Державна політика в системі регулювання аграрного сектору економіки регламентується низкою нормативно-правових актів, таких як Земельний кодекс України, Закони «Про оренду землі», «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)», «Про фермерське

господарство», «Про особисте селянське господарство» та ін.

Ми вважаємо, що умови розвитку аграрного сектору економіки та його стан сьогодні спонукають до використання кооперації та інтеграції як інноваційних інструментів забезпечення ефективності аграрного сектору економіки України.

У проекті Програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України на 2013–2020 роки звертають увагу на те, що «коли в наші дні ведуть мову про розвиток сільських територій, то часто покладають надії на кооперацію. Саме слово кооперація стало самим ходовим у нашому спілкуванні. Проте розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації є однією з найбільш гострих проблем в Україні. Зважаючи на те, що Україна є потужною аграрною країною, розвиток кооперації сприятиме і вирішенню продовольчої безпеки, і розвитку сільських територій» [5].

Досліджуючи кооперацію в аграрному секторі економіки, вважаємо за доцільне розглянути різні наукові погляди вчених-економістів стосовно сутності цього поняття.

Термін «кооперація» походить від латинського «cooperatio» – «взаємодія», відображаючи форму організації економічної діяльності людей та організацій для спільного досягнення загальних цілей або задоволення потреб [8].

М. Павличенко наголошує на тому, що «кооперація сільськогосподарських товаровиробників набуває особливого значення в умовах функціонування ринкової економіки, оскільки ця форма співробітництва захищає соціальні й економічні права та інтереси сільського населення, сприяє адаптації господарств до умов ринку, створює умови для максимальної реалізації можливостей індивідуального виробника-власника, особливо дрібного і середнього, й одержання додаткового прибутку від колективно прийнятих заходів» [9, с. 38].

М. Малік М. і О. Козак акцентують увагу на тому, що сільськогосподарська кооперація як особлива форма соціально-економічної діяльності є важливим інститутом, що протистоїть експансії спекулятивного посередницького капіталу на селі, а її розвиток сприятиме завершенню реформ, оскільки об'єднуватиме незалежних товаровиробників-власників, які мають спільні економічні інтереси [10, с. 7].

Е. Сіра наголошує на тому, що «завдяки об'єднанню у кооперативи селяни матимуть змогу використовувати усі переваги великого товарного виробництва і забезпечити собі гідний рівень доходів» [11].

Ми погоджуємося з вищенаведеним твердженням, адже в умовах сьогодення в сільськогосподарському товаровиробництві важливу роль відіграють дрібні підприємства, які за умов об'єднання в кооперативи матимуть змогу розширити обсяги виробництва і тим самим стати реальними конкурентами на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції.

Виникнення і розвиток кооперативної ініціативи може розглядатися у трьох організаційних аспектах: первинному (виробничому); кооперативних спілок і асоціацій; асоціацій кооперативів та кооперативних федерацій. Організаційний механізм розвитку агропромислової інтеграції на кооперативній основі включає

створення інтегрованих агроформувань шляхом органічного синтезу взаємопов'язаної діяльності сільськогосподарських виробників сировини, агросервісних і переробних підприємств та торговельних організацій, забезпечує прискорене впровадження на виробництві прогресивних технологій, налагодження організаційно-технологічних зв'язків, удосконалення економічних відносин для підвищення ефективності використання сукупного ресурсного потенціалу [6, с. 8].

Кооперативи нового покоління створюються на основі інтеграції всіх ланок виробництва та переробки сільськогосподарської продукції з метою випуску та реалізації безпосередньо споживачам готових до спо-

живання продуктів харчування. Це дає змогу товаровиробникам об'єднуватися на основі контрактів або кооперативних форм взаємодії і контролювати отримання своєї частки доходів від продажу кінцевих продовольчих товарів і витрат на придбання необхідних ресурсів для їхньої роботи [7, с. 302].

Інтеграція означає організаційне поєднання технологічно пов'язаних між собою різномірних видів діяльності з притаманними їм функціями з метою виробництва кінцевого продукту і доведення його до споживача, а також досягнення на цій основі вищих економічних результатів. Міжгалузєва інтеграція являє собою розвиток виробничих і економічних зв'язків між галузями

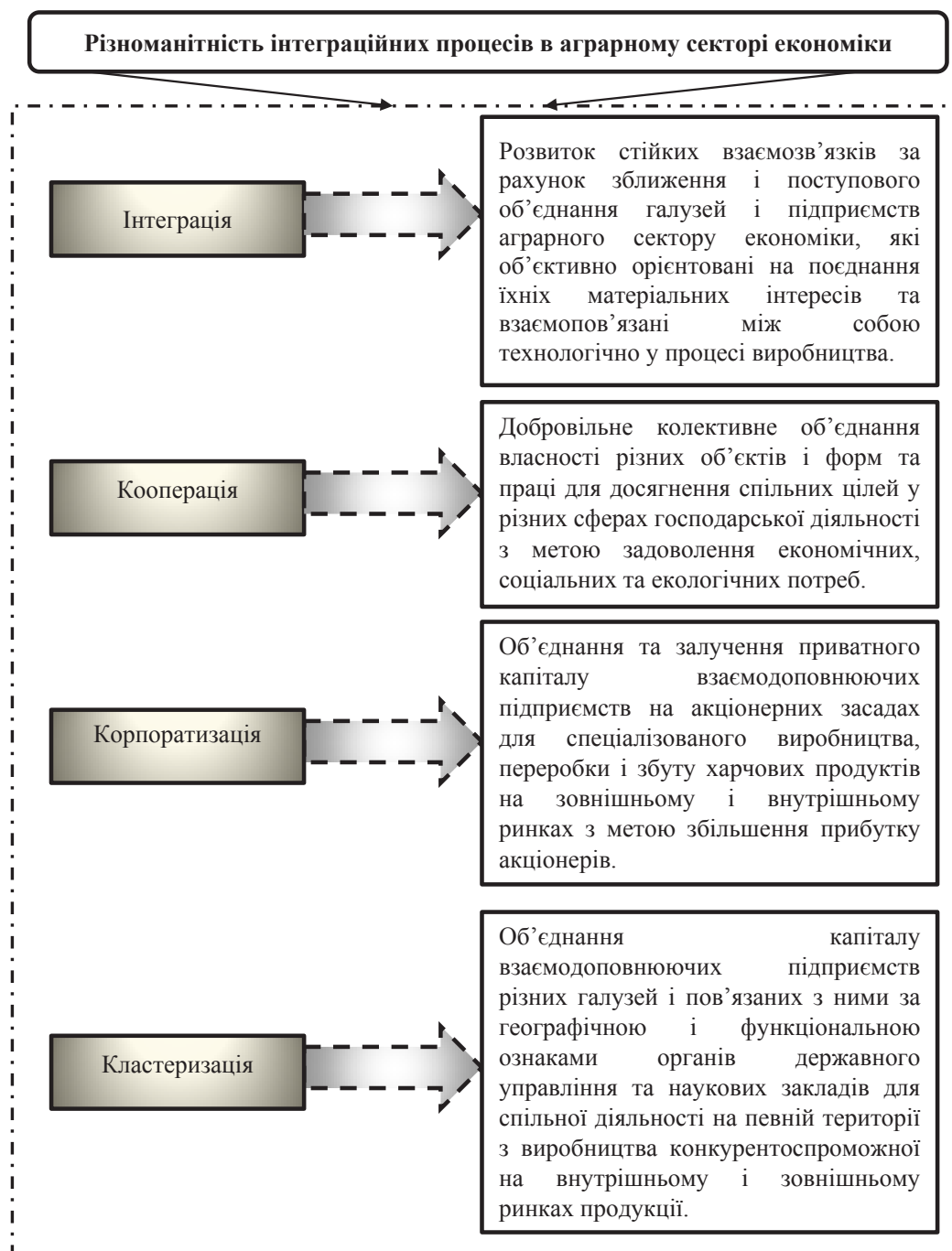

Рис. 1. Інтеграційні процеси в аграрному секторі економіки

Джерело: сформовано автором на основі [11; 12].

і підприємствами агропромислового комплексу, які пов'язані між собою, технологічно й об'єктивно орієнтовані на поєднання їхніх матеріальних інтересів у процесі виробництва і реалізації кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини. Посилення таких зв'язків є закономірним явищем [12, с. 55].

Найпоширенішим напрямом об'єднання суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки є інтеграція. За рахунок інтеграції істотно підвищується роль сільського господарства у розвитку і поглибленні міжгалузевих зв'язків у межах аграрного сектору економіки. Вироблена у цій сфері продукція надходить на промислову переробку, причому частка сільськогосподарської сировини, що використовується для промислової переробки, постійно зростає і нині перевищує 60%. Зважаючи на досвід індустріально розвинутих країн, у яких цей показник досягає 90%, сучасні тенденції до прискореного розвитку переробних підприємств є позитивними [13, с. 22].

Міжгалузєва інтеграція має на меті взаємозв'язок та поєднання сільського господарства та промисловості, а також підприємств інших сфер аграрного сектору економіки. Сучасні умови розвитку аграрного сектору економіки ґрунтуються на важливості пошуку і реалізації інноваційних форм та механізмів взаємо-

дії суб'єктів господарювання, створення агропромислових об'єднань нового типу, адаптованих до потреб та умов сучасного ринку. Різні напрями інтеграційних процесів розглянуті на рисунку 1.

Перевага інтеграції як інноваційного інструменту підвищення ефективності діяльності господарюючих суб'єктів в аграрному секторі економіки ґрунтується на створенні додаткового ефекту, котрий дасть змогу покращити кількісні і якісні показники діяльності усіх учасників виробничого процесу.

Висновки. Отже, проведене нами дослідження підтверджує те, що розвиток кооперації та інтеграції є важливим інноваційним інструментом, використання якого забезпечує ефективність функціонування аграрного сектору економіки. З метою подальшого розвитку інтеграційних процесів доцільно сконцентрувати увагу на формуванні ефективної системи економічних відносин між учасниками інтеграційних формувань; удосконалення форм агропромислової інтеграції, земельних відносин та відносин власності; покращення інвестиційної привабливості й активізацію інвестиційної діяльності з метою розвитку виробництва і формування достатнього розміру оборотного капіталу, що забезпечує підвищення ефективності аграрного сектору економіки.

Список використаних джерел:

1. Українська модель аграрного розвитку та її соціально-економічна переорієнтація: наук. доп. / В.М. Гесць, О.М. Бородіна, А.О. Гуроров та ін. – К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2012. – 56 с.
2. Пітюлич М.М. Оцінка стану та перспективи розвитку особистих селянських господарств гірських територій Карпатського регіону / М.М. Пітюлич // Регіональна економіка. – 2014. – № 71 (1). – С. 34–41.
3. Гончарук Н.Т. Кадри аграрного сектору економіки України: формування і розвиток // Н.Т. Гончарук, С.М. Сergygin // – Д.: ДРІДУ УАДУ, 2003. – 166 с.
4. Сурай І. Поняття державного управління аграрним сектором економіки України // 36. наук. пр. НАДУ / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2003. – Вип. 2. – С. 259–270.
5. Програма розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України на 2013–2020 роки. – К.: Союз сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cooperation.org.ua/wp-content/uploads/ProgrammSOK_new_ver.pdf (проект)
6. Бех М.С. Формування ринкових відносин в аграрному секторі економіки на основі кооперації: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.07.02 / М.С. Бех; Терноп. держ. екон. ун-т. – Тернопіль, 2006. – 20 с.
7. Паска І.М. Організаційно-економічні передумови функціонування кооперативно-інтеграційних формувань в АПК: світовий досвід та українські реалії / І.М. Паска // Сталій розвиток економіки. – 2013. – № 1 (18). – С. 301–306.
8. Кооперація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Кооперація>.
9. Павличенко М.Г. Розвиток кооперації в молочній галузі / М.Г. Павличенко // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 38–48.
10. Малік М.Й. Проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / М.Й. Малік, О.А. Козак / Розвиток сільських територій: Сільськогосподарська кооперація. – 36. наук. праць економістів-аграрників. – Львів: Львівський нац. ун-т ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, 2012. – С. 7–13.
11. Сіра Е.О. Соціально-економічні проблеми розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні / Е.О. Сіра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2014/Economics/12_156348.doc.htm.
12. Базаев Ю.И. Основные принципы и направления повышения эффективности деятельности агрохолдингов / Ю.И. Базаев // Фундаментальные исследования. – 2006. – № 11 – С. 55–57.
13. Хаффер П. Среднесрочная перспектива развития сельскохозяйственной отрасли и сектора рынка удобрений на период 2010/11 – 2015/16 г. / П. Хаффер. – Международная ассоциация производителей удобрений, 2011. – С. 38.